

# *Marcellin de Marbot Paměti*

VZPOMÍNKY  
FRANCOUZSKÉHO JEZDECKÉHO DŮSTOJNÍKA  
Z NAPOLEONSKÝCH TAŽENÍ



**Miliparia**

# Marbotovy cesty a tažení v letech

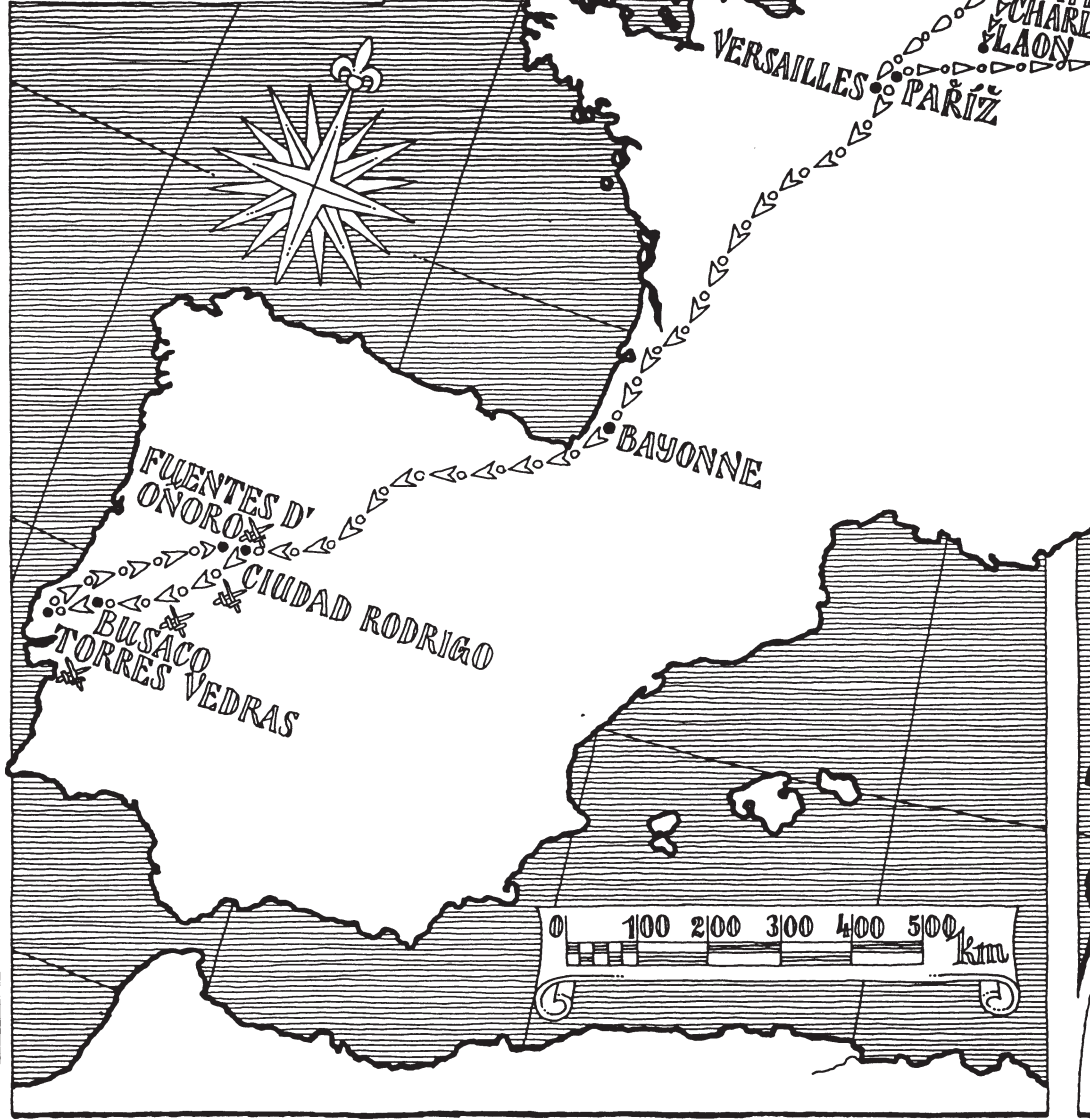
1810 - 1811

1812

1813

1814

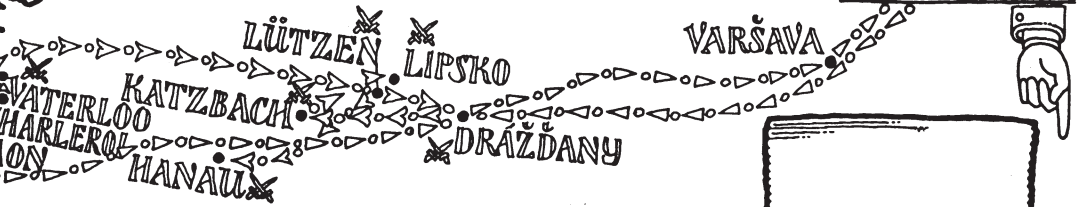
1815





NĚMEN

pokračování  
dole



WATERLOO  
HARLERO  
ON

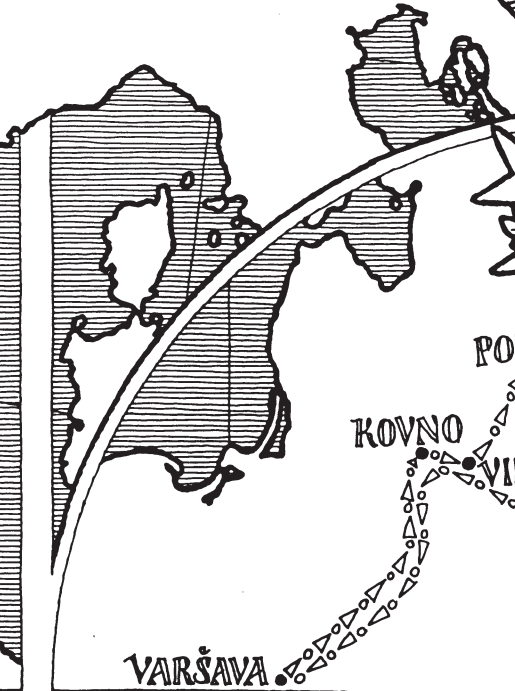
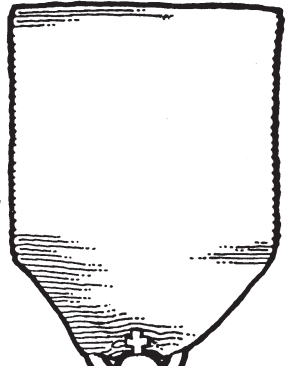
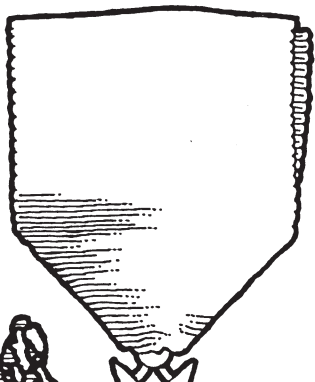
LÜTZEN  
LIPSKO

VARŠAVA

DRAZDANY

KATZBACH  
HANAU

Rytířské kříže  
Řádu Cestné legie  
z roku 1804 ☞  
a 1812 ☞ ☞



POLOCK

MOSKVA

KOVNO

VILNO

BORISOV

BEREZINA

VARŠAVA





*Marcellin  
de Marbot  
Paměti*

VZPOMÍNKY  
FRANCOUZSKÉHO JEZDECKÉHO DŮSTOJNÍKA  
Z NAPOLEONSKÝCH TAŽENÍ

NAKLADATELSTVÍ ELKA PRESS  
PRAHA 1999

Marcellin Jean-Baptiste Antoine baron de Marbot

**PAMĚTI**

Czech Edition Copyright © 1999 by Elka Press

Translation © 1999 by Jiří Kovařík

Illustrations Copyright: © 1999 by Zdirad J. K. Čech

Coves © 1999 by Leonid Křížek

ISBN 80-902353-7-9 (Elka Press)

ISBN 80-242-0022-8 (Euromedia)

# Obsah

## I. DÍL

### JANOV – SLAVKOV – MADRID – JENA – ESSLINGEN

#### PŘEDMLUVA

Kapitola první .....	19
Původ mojí rodiny – Otec vstupuje do gard – Rodina de Certain – Život na zámku Larivière – Epizoda z dětství	
Kapitola druhá .....	22
První revoluční bouře – Otcovo chování – Otec nastupuje do služby – Svěřuji mě slečně de Mongalvi – Život v penzionátu	
Kapitola třetí .....	25
Otec jmenován armádním velitelem v Toulouse – Povolává mě k sobě – Setkání s konvojem aristokratů – Můj život v Toulouse – Nastupuji do Sorèze	
Kapitola čtvrtá .....	29
Sorèze – Dom Ferlus – Život v Sorèze – Rovnostářské způsoby – První zkoušky – Návštěva zástupce lidu	
Kapitola pátá .....	33
V Paříži se setkávám s otcem a bratry – Otec jmenován velitelem 17. divize v Paříži – Odmítá Sieyèsovy plány a nechává místo Lefebvrovi	
Kapitola šestá .....	37
Otec povolán do Itálie – Jak se rozhodlo o mém osudu – Stávám se husarem	
Kapitola sedmá .....	39
Otcův odjezd – Setkání s Bonapartem v Lyonu – Epizoda z cesty po Rhôně – Co stojí republikánský banket – Představují mě plukovníkovi	
Kapitola osmá .....	45
Příjezd do Nice – Můj mentor Pertelay – Jak jsem se stal opravdovým Berchenyho husarem – Přijetí do sběře – Můj první souboj v Madona u Savony – Únos dobytčího konvoje v Degu	
Kapitola devátá .....	52
Jak jsem se rázem stal četařem – Zajmu sedmnáct barcovských husarů	
Kapitola desátá .....	56
V Piemontu se připojujeme ke generálu Championnetovi – Generál Macard – Boje mezi Coni a Mondovi – Uneseme šest děl – Jmenují mě podporučíkem – Stávám se pobočníkem otce, vyslaného do Janova a pak do Savony	
Kapitola jedenáctá .....	61
Boje u Cadibona a Montenotte – Ústup pravého armádního křídla na Janov – Otec je raněn – Obležení a obrana Janova – Jejich následky – Přítel Trepano – Otcova smrt – Hlad a boje – Neoblomná Massénova tvrdost	



Kapitola dvanáctá . . . . .	67
Epizoda z obležení – Zajetí tří tisíc Rakušanů – Jejich strašlivý konec na pontonech – Ustavičné útoky ze země i z moře	
Kapitola třináctá . . . . .	70
Bonaparte překračuje svatobernardský průsmyk – Masséna jedná o evakuaci Janova – Jsem poslán k Bonapartovi – Bitva u Marenga – Návrat k rodině – Smrtelná únava	
Kapitola čtrnáctá . . . . .	74
Jsem jmenován pobočníkem à la suite v Bernadottově štábu – Bernadottův štáb – V Tours formujeme zálohy Portugalské armády	
Kapitola patnáctá . . . . .	81
Pobyt v Brestu a Rennes – Jsem přidělen k 25. mysliveckému a poslán k Portugalské armádě – Cesta z Nantes do Bordeaux a Salamanky – S generálem Leclercem tvoříme pravé křídlo španělské armády – Rok 1802 – Návrat do Francie	
Kapitola šestnáctá . . . . .	86
Dobrodružství na cestě z Bayonne do Toulouse – Humorná historka z přehlídky	
Kapitola sedmnáctá . . . . .	93
Vojska pro Saint-Domingo se soustřeďují v Bretani – Události v Rennes – Do aféry zapletený bratr Adolphe uvězněn – Smrt bratra Theodora	
Kapitola osmnáctá . . . . .	100
Pobyt ve versailleské škole – Životopis matčiných bratrů	
Kapitola devatenáctá . . . . .	104
Nesmírné přípravy na pobřeží – Stavám se Augereauovým pobočníkem	
Kapitola dvacátá . . . . .	106
Augereau – Různé příběhy z jeho života	
Kapitola dvacátá první . . . . .	112
Z Bayonne do Brestu – Rok 1804 – Spiknutí Pichegrua, Moreaua a Cadoudala	
Kapitola dvacátá druhá . . . . .	117
Rok 1805 – Založení Čestné legie – Tábor v Boulogne – Stávám se poručíkem – Poslání – Smrt bratra Felixe – Rusko a Rakousko nám vyhlásí válku	
Kapitola dvacátá třetí . . . . .	123
Armáda pochoduje k Rýnu – Začátek nepřátelství – Jsem poslán k Massénovi – Trafalgar – Jelačič kapituluje u Bregenze – Lest plukovníka blankensteinských husarů – Jeho pluk nám uniká	
Kapitola dvacátá čtvrtá . . . . .	131
Pochod na Vídeň. – Boj u Dürnsteinu. – Maršálové Lannes a Murat se bez výstřelu zmocňují mostů přes Dunaj	
Kapitola dvacátá pátá . . . . .	136
Hollabrunn – Předávám Císaři u Bregenze ukořistěné prapory – Nástrahy lži z vděčnosti	
Kapitola dvacátá šestá . . . . .	141
Pruský vyslanec a Napoleon – Slavkov – Před císařovým zrakem zachraňuji v Žatčanském rybníku ruského poddůstojníka	

Kapitola dvacátá sedmá . . . . .	150
Setkání císařů – Návrat ke sboru – Rok 1806 – Darmstadt a Frankfurt – Augereauovy dobré způsoby	
Kapitola dvacátá osmá . . . . .	154
Jsem poslán k Císaři a pruskému králi – Situace v Prusku	
Kapitola dvacátá devátá . . . . .	157
Stav pruské armády – Pochod na Würzburg – Boj u Saalfeldu a smrt prince Ludvíka Pruského – Augereau a jeho bývalí druzi ve zbrani – Návrat do Jeny – Historika	
Kapitola třicátá . . . . .	162
Jena – Farář z Jeny – Auerstädt – Bernadottovo jednání – Vstup do Berlína	
Kapitola třicátá první . . . . .	167
Porážka a demoralizace Prusů – Původ Rothschildova bohatství a Bernadottova postavení – Provázím Duroca k pruskému králi do Graudenze – Historika – Armáda na Visle	
Kapitola třicátá druhá . . . . .	174
Přechod přes Ukrajinu – Srážky v Kolozombu a Golyminu – Různé historiky – Srážka u Pultusku – Rozbití táborů na Visle	
Kapitola třicátá třetí . . . . .	178
Rok 1807 – Stávám se kapitánem – Bitva u Jílového – Rozpuštění Augereauova sboru – Znovu v ležení	
Kapitola třicátá čtvrtá . . . . .	183
Příhoda z bitvy u Jílového – Moje klisna Lisetta – Dostihnu 14. řadový pluk a podstoupím největší nebezpečí v životě – Zázrakem unikám smrti – Vracím se do Varšavy a Paříže	
Kapitola třicátá pátá . . . . .	191
Poslán k Císaři – Připojuji se k maršálu Lannesovi – Nepráteleství propuká 11. června – Armády se setkávají na Alle u Friedlandu	
Kapitola třicátá šestá . . . . .	195
Bitva u Friedlandu – Nebezpečí, jemuž jsem vystaven – Setkání a mír v Tylži	
Kapitola třicátá sedmá . . . . .	201
Poslání do Drážďan – Nechtěný kontraband – Incident v Mohuči – Pobyť v Paříži a v la Houssaye	
Kapitola třicátá osmá . . . . .	205
Poměry v Portugalsku – Junotův pochod na Lisabon – Španělská královská rodina – Všemocný Godoy – Napoleonovy intriky	
Kapitola třicátá devátá . . . . .	210
Rok 1808 – Stávám se Muratovým pobočníkem – Další Napoleonovy intriky – Povstání v Aranjuez – Abdikace Karla IV. – Zachraňuji Godoye před masakrem – Vstup Ferdinanda VII. do Madridu a jeho odjezd do Bayonne	
Kapitola čtyřicátá . . . . .	217
Ferdinand v Napoleonově moci – Karel IV. a Godoy v Bayonne – Povstání a bitva v ulicích Madridu	

Kapitola čtyřicátá první .....	222
Poslání do Bayonne k Císaři – Abdikace Karla IV. – Josef jmenován králem – Povstání ve Španělsku	
Kapitola čtyřicátá druhá .....	227
Kapitulace u Bailénu a její následky – Naše vojska se stahují za Ebro – Vyklizení Portugalska – Jsem vyznamenán a přidělen ke štábu maršála Lannese	
Kapitola čtyřicátá třetí .....	235
Pochod k Ebru – Bitva u Burgosu – Maršál Lannes střídá Monceye ve velení armádě na Ebru – Bitva u Tudely	
Kapitola čtyřicátá čtvrtá .....	238
Nebezpečná cesta přes hory z Tudely do Arandy – Strět na cestě – Jsem napaden a těžce zraněn u Agredy – Návrat do Tudely	
Kapitola čtyřicátá pátá .....	246
Přidáváme se k Napoleonovi – Somosierra – Pochod na Portugalsko – Přechod Guadarramy – Porážka u Benavente – Pochod na Astorgu	
Kapitola čtyřicátá šestá .....	251
Rok 1809 – Bitva u la Coruni – Napoleon opouští armádu – Lannes poslán k Zaragoze – Obležení a dobytí města – Jsem těžce raněn	
Kapitola čtyřicátá sedmá .....	259
Provázím Lannese do Lectoure, Bordeaux a Paříže a dělám kurýra – Historika – Odjezd do Augšpurku – Mouton u Landshutu	
Kapitola čtyřicátá osmá .....	262
Spěšný nákup koní – Epizoda z bitvy u Eckmühlu – Boj jezdeckta před Řeznem – Porážka nepřítele	
Kapitola čtyřicátá devátá .....	267
Císař zraněn před Řeznem – S Labédoyèrem jdeme první do útoku a vnikáme do města	
Kapitola padesátá .....	273
Jedna Francouzka nás vede k mostu přes Dunaj – Chybná líčení obležení Řezna – Masséna u Ebersbergu – Napoleonova nejistota – Příchod do Melku	
Kapitola padesátá první .....	278
Císař mi navrhuje nebezpečnou výpravu – Přijímám a obětuji se pro armádu – Pozoruhodné výsledky mé výpravy	
Kapitola padesátá druhá .....	285
Vstup do Sankt-Pöltenu – Získání Prátru – Útok a kapitulace Vídně – Dílčí povstání v Německu	
Kapitola padesátá třetí .....	290
Obsazení ostrova Schwarze-Laken – Stavba mostů na ostrov Lobau – Začíná bitva mezi Esslingen a Aspern	
Kapitola padesátá čtvrtá .....	295
Rivalita mezi Lannesem a Bessièresem – Prudká nenávisť obou maršálů – Císař obnovuje ofenzívu na nepřátelský střed	

Kapitola padesátá pátá . . . . .	300
Stržení mostů přes Dunaj – Udržíme naše postavení – Maršál Lannes raněn – Opevňujeme se na ostrově Lobau	
Kapitola padesátá šestá . . . . .	306
Poznámky k bitvě u Esslingen – Lannes mi umírá v náruči – Pobyt ve Vídni	
Kapitola padesátá sedmá . . . . .	311
Životopis maršála Lannese – Císař mě jmenuje velitelem eskadrony a rytířem císařství – Vstupuji do Massénova štábu	
Kapitola padesátá osmá . . . . .	316
Massénův štáb – Pan de Sainte-Croix – Jeho zasloužená přízeň u Císaře	
Kapitola padesátá devátá . . . . .	321
Přípravy pro nový přechod přes Dunaj – Zatčení špióna – Bitva u Wagramu – Dobytí Enzersdorfu – Boje u Russbachu	
Kapitola šedesátá . . . . .	327
Druhý den – Úvahy o boji a porážce arcivévody Karla – Různé úvahy o bitvě u Wagramu	
Kapitola šedesátá první . . . . .	332
Generál Lasalle – Incidenty v bitvě u Wagramu a různé úvahy – Bernadotte v nemilosti	

## II. DÍL

### WAGRAM – BEREZINA – LIPSKO – WATERLOO

Kapitola první . . . . .	341
Co se mi přihodilo v bitvě u Wagramu – Roztržka s Massénou – Dobytí Hollabrunnu a vstup do Guntersdorfu	
Kapitola druhá . . . . .	347
Boj u Znojma – Guitonovi kyrysníci – Jsem zraněn, když od sebe odtrhávám bojující – Nová roztržka s Massénou – Návrat do Paříže	
Kapitola třetí . . . . .	355
Rok 1810 – Nepříjemnost na maškarním plese – Založení řádu Tří roun – Císařův sňatek s Marií Louisou Rakouskou	
Kapitola čtvrtá . . . . .	362
Portugalské tažení – Odjezd – Z Irunu do Valladolidu – Masséna a Junot – Nepříjemná tušení o tomto tažení	
Kapitola pátá . . . . .	368
Massénův štáb – Sainte-Croix jmenován generálem, místo něj vliv získává Pelet – Casabianca	
Kapitola šestá . . . . .	374
Útok a dobytí Ciudad-Rodrigo – Válečné příhody – Vážně onemocním – Různé události. – Dobytí Almeidy	

Kapitola sedmá .....	380
Soultovo tažení v Portugalsku – Dobytí Chaves a Bragy – Obležení a dobytí Oporta – Soultovi nabízejí portugalský trůn	
Kapitola osmá .....	386
Překvapení v Oportu – Soultoův ústup horami – Neochota maršála Victora – Franceschiho smrt	
Kapitola devátá .....	390
Sitace našich vojsk ve Španělsku – Portugalská armáda – Ohrožen je náš dělostřelecký park – Setkání ve Viseu – Příčiny neúspěchu tažení – Armáda před Alcobou	
Kapitola desátá .....	397
Porážka u Busaca – Epizoda – Obcházíme pozice a dostáváme se na cestu do Coimbru	
Kapitola jedenáctá .....	402
Portugalci spěšně vyklízí Coimbru – Pochod na Lisabon – Povraždění našich zajatců v Coimbře – Linie Cintry a Torres-Vedras – Neshody mezi Massénou a jeho vojevodci – Ústup na Santarem	
Kapitola dvanáctá .....	408
Angličtí jezdci – Usazujeme se v Santaremu – Organizované kořistnictví – Maršál Kotlík – Smutná situace a znechucení armády – Přicházejí posily hraběte d'Erlon	
Kapitola třináctá .....	414
Rok 1811 – Dobrodružství anglického vyzvědače – Neochota velitelů sborů – Ústup – Různé příhody a boje	
Kapitola čtrnáctá .....	419
Jsem zraněn u Miranda de Corvo – Události kolem Foz de Arunce – Massénovy nové plány – Neyův odpor a sesazení	
Kapitola patnáctá .....	424
Definitivní ústup – Zmatené rozkazy – Ofenzivní návrat k Almeidě – Bessièresova neochota	
Kapitola šestnáctá .....	429
Bitva u Fuentes d'Oňoro – Osudová nedbalost – Skvělý Massénův manévr – Neúspěch Bessièresovou vinou	
Kapitola sedmnáctá .....	434
Oddanost tří vojáků – Zničení Almeidy a únik posádky – Armáda táboří u Ciudad-Rodrigo – Marmont vystřídá Massénu – Massénovy chyby	
Kapitola osmnáctá .....	438
Hlavní příčiny našich porážek na poloostrově – Neshody maršálů – Josefova slabost – Dezerce spojenců – Přesnost anglické palby – Posouzení statečnosti Španělů a Portugalců – Návrat do Francie	
Kapitola devatenáctá .....	443
Můj sňatek – Rozloučení s Massénou	

Kapitola dvacátá . . . . .	446
Massénův životopis – Dobrodružná povaha a Italské tažení – Curych – Janov – Rok 1805 – Obchody s licencemi – Jeho poslední tažení – Jeho konec	
Kapitola dvacátá první . . . . .	455
Rok 1812 – Císař mě přiděluje plukovníkovi 23. pluku jízdních myslivců – Ve Stralsundu se připojují k pluku – Skvělý stav jednotky – Intriky hraběte Černyševa	
Kapitola dvacátá druhá . . . . .	460
Válka se stává nevyhnutelnou – Varování, která Napoleon dostal – Císařský dvůr v Drážďanech – Složení armády a různých sborů	
Kapitola dvacátá třetí . . . . .	464
Císařova přehlídka – Armáda na Němenu – Slovo k tažení roku 1812 – Snaha Angličanů nás izolovat – Bernadottovo chování – Stav Polska	
Kapitola dvacátá čtvrtá . . . . .	468
Přechod Němenu – Vstupujeme do Vilna – Dostávám se na dotek nepřítele – 23. myslivecký pluk ve Vilkomiru – Potíže v Litvě – Pochod vpřed	
Kapitola dvacátá pátá . . . . .	473
Rozdělení ruské armády – Bagation unikne Jerômovi – Pochod ke Dvině – Marný útok na Dvinsk – Na Dvině rozbijí dva Wittgensteinovy pluky – Oddělujeme se od Velké armády – Složení 2. sboru	
Kapitola dvacátá šestá . . . . .	480
Události u Jakubova a Kljastic – Jsem raněn	
Kapitola dvacátá sedmá . . . . .	484
Přechod sebežských bažin – Ústup – Skvělá bitka u sivočinského brodu – Kulněvova smrt – Ofenzivní návrat – Poslední sbohem	
Kapitola dvacátá osmá . . . . .	490
Další Oudinotův ústup – Pochody a ústupy – 23. myslivecký pluk zasypán poctami – Ústup na Polock – Generál Saint-Cyr – Zraněný Oudinot předává velení Saint-Cyrovi	
Kapitola dvacátá devátá . . . . .	496
Nové Saint-Cyrovy rozkazy – Útok a překvapení nepřítele – Různé příhody – Štět jezdeckta – Zabydlujeme se v Polocku – Saint-Cyr jmenován maršálem	
Kapitola třicátá . . . . .	502
Pochod Velké armády – Dobyť Smolenska – Ney ve valutinské soutěse – Bitva u Moskvy – Různé epizody	
Kapitola třicátá první . . . . .	507
Špatné zprávy ze Španělska – Rostopčin – Požár Moskvy – Probuzení ruské armád. – Kutuzovova lest	
Kapitola třicátá druhá . . . . .	510
Je rozhodnuto o ústupu – Přepad Sébastianiho sboru – Boje u Malojaroslavce – Návrat k Možajsku a Moskvě – Baraguey d’Hilliers skládá zbraně – Jsem jmenován plukovníkem – Heroický ústup maršála Neye	

Kapitola třicátá třetí . . . . .	516
Postavení 2. sboru – Demoralizace Bavorů – Jsem poslán k hraběti Lubenskému	
Kapitola třicátá čtvrtá . . . . .	521
Přechod Rakušanů – Obrana Polocka – Uprchne náš zajatec Wittgenstein – Nové boje – Evakuace města – Opouštějí nás Bavoři – Spojení s Victorovým sborem – Bažiny u Gorodě	
Kapitola třicátá pátá . . . . .	526
Vrací se k nám Oudinot a odděluje se od Victora – Těžká situace vojska – Vyklizení a znovudobytí Borisova – Požár mostu přes Berezinu – V Borisově se zmocníme obrovské kořisti	
Kapitola třicátá šestá . . . . .	531
Corbineauova brigáda se spojuje se 2. sborem – Předstíraný manévr u Borisova a přechod přes Berezinu	
Kapitola třicátá sedmá . . . . .	536
Ztráta Partouneauxovy divize – Boj v Zavniském u Brilova – Pan de Noailles – Přechod mostů a berezinská katastrofa – 2. sbor hájí ústup – Jsem zraněn v Pleščenice	
Kapitola třicátá osmá . . . . .	542
Krutý mráz – Ozbrojené lupičství – Příchod do Vilna – Ponarská soutěska – Ústup na saních – Příjezd do Kovna – Přechod Visly	
Kapitola třicátá devátá . . . . .	548
Příčiny naší porážky – Nedostatek tlumočnicků – Slepá důvěra ve věrnost spojenců – Poznámky k požáru Moskvy – Počet našich ztrát – Svědectví o císařově chvále 23. mysliveckého pluku	
Kapitola čtyřicátá . . . . .	552
Rok 1813 – Všeobecně špatná situace – Neschopnost vojenské správy – Poznámky k udržení pevností – Postavení Francie – Nucené a nezákonné odvody – Přijíždím na základnu v Monsu	
Kapitola čtyřicátá první . . . . .	558
Na Labi propuká nepřátelství – Bitvy u Lützenu a Budyšína – Příměří – Připojují se k svému pluku – Stav vojska – Všeobecná únava – Napoleon měl ustoupit – Síla armád proti nám	
Kapitola čtyřicátá druhá . . . . .	563
Výhrady k výběru sborových velitelů – Přerušení příměří – Jominiho zrada – Boje ve Slezsku u Bobry – Různé epizody – Bolestný neúspěch	
Kapitola čtyřicátá třetí . . . . .	568
Bitva šestadvacátého a sedmadvacátého u Drážďan – Vandamme u Chlumce – Hrdé chování zajatého Vandamma	
Kapitola čtyřicátá čtvrtá . . . . .	574
Oudinotova porážka u Gross-Beeren a Macdonaldova porážka u Katzbachu – Planina Jauer – Znovu přecházíme přes Katzbach	

Kapitola čtyřicátá pátá . . . . .	580
Soustředění u Drážďan – Epizody – Baškirové – Napoleon v pilnickém ležení – Zahrne mě přízní	
Kapitola čtyřicátá šestá . . . . .	587
Napoleon, hluchý k radám württemberského krále, se rozhodne podstoupit u Lipska bitvu – Boje u Wachau – Topografie Lipska – Postavení našich sil – Nezdařený přepad spojeneckých panovníků u Kolmbergu – Výhledy dne 16. října	
Kapitola čtyřicátá sedmá . . . . .	593
Marný pokus o příměří – Bitva 18. října – Bernadotte bojuje proti nám – Přeběhnutí Sasů – Lojalita württemberského krále – Nerozhodný výsledek bojů	
Kapitola čtyřicátá osmá . . . . .	598
Kritická situace – Nedostatek předvídavosti v přípravě ústupu – Rozloučení se saským králem – Přehnaná Napoleonova velkomyslnost – Spojenci vnikají do Lipska – Předčasné stržení mostu přes Elsteru – Jaký byl osud mého pluku	
Kapitola čtyřicátá devátá . . . . .	606
Sbíráám na Elsteře trosky našeho vojska – Zmasakrujeme pět stovek nepřátelských banditů – Ústup k Saale – Erfurt – Murat armádu opouští – Rakušané a Bavoři u Hanau – Zmocním se na Kinzigu soutěsky Gelnhausen – Armáda před Hanau	
Kapitola padesátá . . . . .	612
Epizoda – Bitva u Hanau – Ústup na Rýn – Poslední nepřátelský nápor – Azolan. – Černyševův útěk – Doplnování jednotek	
Kapitola padesátá první . . . . .	618
Poslední události roku 1813 – Vydání pevností – Ohavné porušení kapitulace Drážďan – Porážka ve Španělsku – Sřet u Vitoria – Josef ustupuje k hranicím – Soultův ústup na Bayonne – Suchet v Katalánsku – Situace v Tyrolsku a Itálii	
Kapitola padesátá druhá . . . . .	623
Rok 1813 – Jsem jmenován velitelem departementu Jemmapes – Obtížná situace – Přípravy k povstání – Vyhlazení kozáckého oddílu u Monsu – Stažení našich jednotek k Paříži – Moje základna se přemísťuje do Nogent-le-Roi	
Kapitola padesátá třetí . . . . .	629
Nádherné Napoleonovo tažení – Odpor se stává nemožným – Nedostatečná opatření k obraně Paříže – Příchod spojenců – Pozdní císařův návrat k hlavnímu městu – Paříž by se měla udržet – Intriky sprádané proti Napoleonovi	
Dopisy . . . . .	634
napsané plukovníkem de Marbot v roce 1815	
Přílohy . . . . .	638
Služební záznamy, tažení, zranění a vyznamenání barona de Marbot	
Poznámky . . . . .	640



„...Zavazuji plukovníka Marbota,  
aby pokračoval v psaní na obranu  
slávy francouzských zbraní a ze lži  
usvědčil pomlouvače i odpadlíky.“

(NAPOLEONOVA ZÁVĚŤ)

## *Své ženě a dvěma synům*

Má drahá ženo, mé drahé děti, ač ještě velmi mlád, účastnil jsem se velké a strašlivé revoluce z roku 1789. Žil jsem za Konventu a direktoria. Viděl jsem císařství. Účastnil jsem se jeho gigantických válek a téměř mě zničil jeho pád. Často jsem byl blízko císaři Napoleonovi. Sloužil jsem ve štábech pěti z jeho nejproslulejších maršálů: Bernadotta, Augereaua, Murata, Lannese a Massény. Znal jsem všechny významné osobnosti oné doby. Podstoupil jsem vyhnanství v roce 1815. Měl jsem čest velmi často vídat krále Ludvíka Filipa v dobách, kdy byl jen vévodou Orléanským, a po roce 1830 jsem byl dvanáct let pobočníkem jeho vznešeného syna, královského prince, nového vévody d'Orléans. Když pak smutná událost vyrvala tohoto knížete lásce Francouzů, byl jsem připoután k osobě jeho vznešeného syna, hraběte Pařížského.

Stal jsem se tedy svědkem řady událostí, mnohé jsem viděl, mnohé zapamatoval, a protože si už dlouho přeje, abych napsal své paměti a znovu přehlédl příběh života svého i památné děje, jimž jsem byl přítomen, ustupuji vašemu naléhání.

Protože si spíše přeje znát podrobněji to, co se mi přihodilo, než popisovat zdoluhavě historické události zaznamenané již v řadě prací, budu o nich hovořit jen povšechně, abych vytyčil rozličné časové epochy, v nichž jsem žil, a vliv událostí na můj osud. Obširnější budu, půjde-li o osoby. Bez stranickosti poopravím soudy o těch, které jsem osobně poznal. Pokud jde o styl, budu psát bez nabubřelosti, jak se na pouhé rodinné vyprávění sluší.

Zaznamenám, vedle skutků nejvyšší politické závažnosti, také šprýmy, zvláštnosti až dětinské, a pokud půjde o moji osobu, zajdu až k podrobnostem, které se mohou zdát zbytečnými.

Skoro všichni lidé si stěžují na svůj osud. Prozřetelnost ke mně byla laskavější, a přestože můj život nebyl bez strážní, celkově štěstí převážilo nad trampotami a klidně bych svou životní dráhu začal beze změny znovu. Zmínil jsem se už, že jsem se narodil jako dítě Štěstěny? Ve válce stejně jako v politice jsem proplul bouřemi, které pohltily většinu mých současníků, a nyní jsem v oddaném a drahém kruhu rodinném. Skládám tedy Prozřetelnosti dík za sudbu, kterou mi přidělila.

Březen 1844



# I.

*Janov - Slavkov - Madrid*  
*Jena - Esslingen*





## *Kapitola první*

Narodil jsem se 18. srpna 1782 na otcově panství v zámku Larivière na březích Dordogne, v nádherném a přívětivém údolí Beaulieu na rozhraní Limousinska a Quercy, dnes departementu Corrèze. Můj otec byl jediným synem. Tak tomu bylo i u jeho otce a děda, a proto se nashromáždil v jeho rukách majetek na provinční poměry nemalý. Rodina Marbotů měla šlechtický původ, ačkoliv už dlouho před své jméno nepřipojovala žádný titul. Jak se tehdy říkávalo, žila vznešeně, tedy ze svých vlastních příjmů, aniž by bažila po nějakých úřadech či podnikání. Spřízněna byla s mnohými šlechtickými rody kraje a přátelila se s d’Humièresy, d’Estressy, Cosnacy, rodinou La Majorie a dalšími.

Zmiňuji se o tom, protože přátelství, spojující naši rodinu se vznešenými rody, do nichž patřilo i několik maršálů Francie, dokládá velkou vážnost, již se Marbotové v kraji těšili za časů, kdy šlechta byla pyšná a mocná.

Můj otec se narodil roku 1753.<sup>1</sup> Dostalo se mu skvělé výchovy a byl velmi vzdělaný. Miloval studia, písemnictví a umění. Jeho poněkud prudkou povahu tišila zdvořilá atmosféra prostředí, v němž se pohyboval. Měl koneckonců dobré srdce a pokaždé, když první hnutí mysli přešlo, snažil se napravit hrubost, již se dopustil. Otec byl nádherný člověk vysoké a robustní postavy.<sup>2</sup> Měl snědý, pravidelný a krásný, zmužilý a přísný obličej.

Můj děd odvoděl v době, kdy jeho syn ještě studoval, domácnost mu vedla jedna sestřenice, starší ze slečen Oudinetových z Beaulieu. O mého děda, který téměř oslepl, když blízko něj udeřil blesk, a skoro nevycházel z domu, se starala velmi pečlivě. Můj otec měl tudíž ve věku, kdy vstupoval do života, na jedné straně bezmocného starce<sup>3</sup> a na straně druhé tetu, chápající všechny jeho tužby, a mohl celým rodným jménem nakládat podle své chuti. Nezneužil toho, a protože jej to táhlo zvláště pod vlivem okolních mladých šlechticů k vojenskému stavu, přijal návrh

plukovníka markýze d'Estresse, souseda a přítele rodiny, a vstoupil do osobní gardy krále Ludvíka XV.

Při vstupu do gardy dostal můj otec patent podporučíka. Po několika letech se stal poručíkem gardy. Pod patronací markýze d'Estresse jej přijímali v řadě rodin, zvláště u generála hraběte Schomberga, generálního inspektora jezdeckta, a ten v ocenění zásluh mého otce jmenoval kapitánem svého dragounského pluku (1781) a vybral si jej jako pobočníka (1782).<sup>4</sup>

V té době můj děd zemřel. Otec byl dosud svobodný a jeho majetek i postavení (kapitán tehdy na venkově představoval dost významnou osobu) zaručovaly, že se může ucházet o ženu, aniž mu hrozilo odmítnutí.

Mlí cesty od otcova zámku Larivière žila na zámku Laval de Cère chudá šlechtická rodina de Certainů. Hlava rodiny trpěla dnou a vše za ni řídila paní de Certain, dáma velmi úctyhodná. Pocházela z urozené rodiny de Verdal, která, jak víte, řadí mezi příbuzné svých předků svatého Rocha, protože se jeden Verdal prý se sestrou svatého Rocha v Montpellieru oženil. Nevím, co je na onom tvrzení pravdy, ale je jisté, že před revolucí roku 1789 stávala u brány starého zámku v Gruniacu (který dosud rodina de Verdal vlastní) kamenná lavice, velice místními obyvateli uctívaná, neboť podle tradice na této lavici svatý Roch s potěšením sedával, když svou sestru navštěvoval. Každopádně je z ní pěkný výhled do krajiny, na rozdíl od hradu, který se spíš podobá ponuré pevnosti.

Pan a paní de Certain měli tři syny a jedinou dceru; podle tehdejších zvyků připojovali k rodovému jménu jméno nějakého panství. Nejstarší syn tak přijal jméno de Canrobert, které nosil ještě jeho syn, náš bratranec, jenž je později tak proslavil.<sup>5</sup> Prvorozenec byl rytířem řádu svatého Ludvíka a kapitánem pěšího pluku de Penthièvre; druhorozený se jmenoval de l'Isle a byl poručíkem stejného pluku; třetí syn s predikátem de La Coste sloužil podobně jako můj otec v osobní gardě; dcera se jmenovala slečna du Puy a byla to moje matka.

Otec se stýkal zvláště s panem Certain de la Coste. Jak jinak, nejenže spolu po tři měsíce sloužili v paláci Versailles, ba i dvakrát do roka společně cestovali.

Dostavníků jezdilo tehdy málo, byly špinavé, nepohodlné a urazily za dne jen krátkou vzdálenost: ostatně tenkrát se slušelo, aby jejich služeb využívali jen staří a churaví; mladí šlechtici cestovali koňmo. V osobních gardách se tedy vžilo to, co dnes vypadá velmi zvláště. Ježto tito pánové konali službu jen tři měsíce v roce, byl celý sbor rozdělen na čtyři téměř stejné části; a ti, kteří bydleli v Bretani, Auvergne, Limousinsku a dalších končinách, v nichž se chovají malí koníci, jich jistý počet koupili za obnos nepřesahující sto franků včetně sedla a uzdy. V určený den se všichni příslušníci gard, nastupující do služby, sešli na koních v dohodnutém místě a veselá karavana se vydala do Versailles. Denně projeli dvanáct až patnáct hodin s jistotou, že každý večer najdou za nevelký obnos slušný nocleh a večeři v hostincích, kde byli ve stanovené dny očekáváni. Cesta ubíhala se zpěvem a kamarádkými řečmi vesele. Čelili nepohodě, horku i nepříjemnostem a smáli se povedeným příběhům, v jejichž vyprávění se střídali. Karavana se po cestě rozrůstala tak, jak přibírali další gardisty z provincií, jimiž projížděli. Nakonec různé skupin-

ky ze všech koutů Francie dorazily do Versailles v den, kdy jejich dovolená vypršela a kdy jiní měli místo nich dovolenou nastoupit. Ti koupili od příchozích koníky po sto francích za kus, vytvořili nové karavany a vyrazili k otcovským domovům; po příjezdu vypustili nedochůdčata na pastviny a tady je volně nechali popásat devět měsíců až do chvíle, kdy je zase vzali do Versailles a postoupili je dalším kamarádům, takže ta zvířata časem prošla nejrůznější kraje Francie.

Otec byl tehdy důvěrně spjat s panem Certain de la Coste, který byl ze stejného kraje a sloužil jako on v rotě de Noailles. Doma se často navštěvovali: brzy se tak otec stal i přítelem jeho bratrů. Slečna du Puy byla pěkná a měla ducha. Mohla přinést jen malé věno a otcí se nabízely bohatší nevěsty. Přesto jí dal přednost a v roce 1776 se s ní oženil.

Byly jsme čtyři děti: prvorozený Adolphe je dnes polním maršálem. Já byl druhý, Theodor třetí a Félix nejmladší. Mezi každým z nás byl asi dva roky rozdíl.

Kypěl jsem zdravím a prodělal jsem jen jedno onemocnění neštovicemi, málem bych byl ale zahynul následkem nehody, o níž budu vyprávět.

Byly mně teprve tři roky, ale vzpomínka v paměti zůstala. Otec mi říkal koťátko, kvůli mému trochu zdviženému nosíku a kulaté postavě. To stačilo, aby malé děcko chtělo kočku napodobovat; miloval jsem lézt po čtyřech a mňoukat, a tak jsem se naučil každodenně chodit do prvního patra do knihovny, kde otec trávil nejpárnější část dne. Jakmile zaslechl mňoukání svého koťátka, přicházel otevřít dveře a pak mi dal svazek Buffonových spisů, v němž si já prohlížel rytiny a on dál četl. Tyto chvíle jsem nesmírně miloval; jednoho dne ale nebyla má návštěva přijata tak jako obvykle. Otec, který byl zřejmě zabraný do vážných věcí, koťátku neotevřel. Zbytečně jsem mňoukal hlasitěji a napodoboval, jak jsem nejlépe dovedl, nejsladší tóny, dveře zůstávaly zavřené. Dole u podlahy jsem zahlédl otvor, který mají dveře na všech jižanských sídlech, aby se kočky volně dostaly do všech pokojů. Onu cestu jsem vzal jako samozřejmost a lehce do ní vklouzl. Nejdřív prošla hlava, tělo však za ní nemohlo. Chtěl jsem couvnout, ale hlava byla v pasti a já nemohl tam ani zpět. Dusil jsem se. Tak jsem se ale do kočičí role vžil, že místo abych promluvil a upozornil na sebe otce, jen jsem ze všech sil mňoukal, už ne sladce, ale jako podrážděná kočka, kočka škrčená, a dařilo se mi to asi dost přesvědčivě, protože se otec bouřlivě rozesmál. Jenže mňoukání sláblo, obličej modral a já omdlel. Zkuste si představit otcovo zděšení, když konečně pochopil pravdu. Stěží nadzvedl dveře z pantů, mne vyprostil a omdlelého odnesl do náruče matce, která se domnívala, že jsem mrtev, a dostala strašný záchvat. Když jsem přišel k sobě, stál vedle mne ranhojič a pouštěl mi žilou. Pohled na krev a úzkost celého domu, seskupeného kolem matky a mne, tak zaujal mladou představivost, že se mi příhoda pevně vryla do paměti.





## *Kapitola druhá*

**U**ž za mého poklidného dětství se schylovalo k velice závažným událostem. Zvedala se a vzápětí propukla bouře revoluce: psal se rok 1789.

Shromáždění Generálních stavů všechny rozvášnilo, vytrhlo náš kraj z klidu a zaneslo nesváry téměř do všech rodin, dokonce i do naší, neboť otec už dávno kritizoval nepravosti Francii sužující a přihlásil se k navrhovaným idejím pokroku, aniž tušil ukrutnosti, které tato změna přinese, zatímco jeho tři švagři a přátelé byli proti všem změnám. Z toho pramenily prudké hádky, kterým já nerozuměl a z nichž jsem byl zarmoucen, protože jsem vídal matku plakat, když se snažila klidnit rozčilení svých bratří a svého manžela. Nevěda proč, přidal jsem se na stranu umírněných přátel lidu, kteří si zvolili otce do čela, neboť byl i bezesporu nejschopnějším člověkem v celém kraji.

Ústavodárné shromáždění zrovna zrušilo feudální dávky. Otcí jako šlechtici patřily ty, které si jeho otec zakoupil. Jako první respektoval zákon. Poplatníci vyčkávali, jak se otec rozhodne, a když se pak doslechli, že se renty vzdal, odmítali už platit.

O něco později se Francie rozdělila na departementy, otec byl jmenován správcem Corrèze a zanedlouho se stal členem Zákonodárného shromáždění. Tři matčini bratři a téměř veškerá šlechta našeho kraje rychle emigrovala. Válka se zdála být za dveřmi. Tehdy, aby přiměla všechny občany vzít zbraň či možná aby zjistila, v jaké míře se může spoléhat na odhodlání obyvatelstva, vyhlásila vláda jednoho dne, že se blíží emigranty vedení lotři, aby zničili novou ústavu. Ve všech kostelech zvonili na poplach. Každý se co nejlépe ozbrojil, ustavovala se Národní garda; země se vypravovala do války a všichni očekávali příchod lumpů, o nichž se v každé vsi tvrdilo, že už jsou za sousedními humny. Nikdo se neobjevil. Očekávaný výsledek se ale dostavil: Francie stála ve zbrani a dokázala, že se dovede bránit.

Pobývali jsme s matkou sami na venkově. Onen poplach, nazvaný dnem strachu, mě překvapil a jistě by mě i polekal, kdybych neměl na očích matčín klid. Byl jsem vždy přesvědčen, že otec, znaje její mlčenlivost, ji na tyto události připravil.

Vše zpočátku probíhalo bez výtržností, vesničané si v našich končinách uchovali úctu ke staré šlechtě. Demagogové z měst ale všechno brzy rozvrátili a venkované vytáhli, pod záminkou, že hledají ukryté emigranty, na šlechtické přibytky. Ve skutečnosti brali peníze a listiny, které pálili na velkých slavnostních ohních. Viděli jsme z naší terasy táhnout s pochodněmi všechny ty zuřivce k zámku d'Estresse, z něž všichni mužští obyvatelé odešli za hranice a v němž zůstaly jen dámy. Matku to hluboce rozrušilo, jednalo se o její nejlepší přítelkyně, a i já ve svém mládí takové počínání hodnotil jako lupičství. Matčina úzkost vzrostla, když dorazila její stará matka, právě vyhnaná ze zámku, který byl prohlášen za vlastnictví národa, neboť její tři synové emigrovali...! Dům otcův byl do té doby ušetřen, neboť otce znali jako vlastence, který to znovu dokázal po vypršení mandátu v Zákonodárném shromáždění vstupem do Pyrenejské armády jako kapitán horských myslivců. Jenže revoluční bouře zachvacovala vše, a tak byl konfiskován a za majetek lidu prohlášen i dům v Saint-Céré, ježž otec koupil před deseti lety, neboť kupní smlouvu sepsali jen mezi sebou a prodávající emigroval dříve, než ji notář ověřil. Matce povolili jen několik dní na odvoz oblečení, pak dům prodali v dražbě, kde jej koupil předseda okrsku, co ono zabavení vyvolal...! Nakonec se vesničané, podněcovaní několika předáky z Beaulieu, houfně objevili před otcovým zámekem, kde s veškerou ohleduplností i s trochou zdvořilosti matce oznámili, že nemohou činit jinak, že je nutno spálit listiny o feudálních dávkách nám náležejících a že je třeba zjistit, zda se na zámku neskrývají její bratři, co odešli do emigrace. Matka je přijala srdnatě, vydala listiny a podotkla, že její bratři jsou lidé uvážliví; těžko lze předpokládat, že by emigrovali a pak se vrátili ukrytí v jejím zámku. Odůvodněnost této úvahy připustili, jedli a pili, spálili právní doklady uprostřed nádvoří a odešli, aniž způsobili škody, s výkřiky: Ať žije národ a občan Marbot! a matku požádali, ať otci napíše, že jej velmi milují a že jeho rodina je mezi nimi v bezpečí.

Navzdory takovému ujištění matka věděla, že jí jako sestře utečenců hrozí větší nesnáze, v nichž by asi moc nepomohlo, že je ženou obránce vlasti, a rozhodla se na čas odejet. Jak mi později řekla, činila tak v domnění, že revoluční bouře budou trvat jen pár měsíců. Ostatně, totéž si myslela řada lidí.

Moje babička měla sedm bratrů, podle verdalské rodinné tradice byli vojáky a rytíři svatého Ludvíka. Jeden z nich býval majorem pěšího pluku de Penthièvre a po odchodu z vojska se oženil s bohatou vdovou po parlamentním radovi z Rennes. Matka se rozhodla odstěhovat tam, chystala se k odjezdu i se mnou, když mi na těle náhle vyrazily bolestivé vředy. S osmiletým dítětem se v takovém stavu cestovat nedalo a matka tedy stála před velkými nesházemi, protože nemoc neustupovala... Slečna Mongalviová, vážená a jí velmi oddaná dáma, na kterou stále rád vzpomínám, matce nakonec pomohla. Slečna Mongalviová opatrovala v Turenne několik chovaneček a moje matka k nim také dříve náležela. Navrhla, že se o mne po dobu matčiny nepřítomnosti postará. Matka napsala otci a s jeho svolením jsem odejel

a ubytoval se v dívčím pensionátu. Nuže, mládenec s mladými dívkami, řeknete? Ovšemže ano...! Nesmíte zapomínat, že jsem byl chlapec velmi jemný, tichý, poslušný a teprve osmiletý.

Chovankami ústavu už od dob, kdy k nim patřila i moje matka, byla mladá, šestnáctiletá až dvacetiletá stvoření, nejmladším bylo nejméně čtrnáct, všechna dost rozumná, abych mezi nimi mohl pobývat.

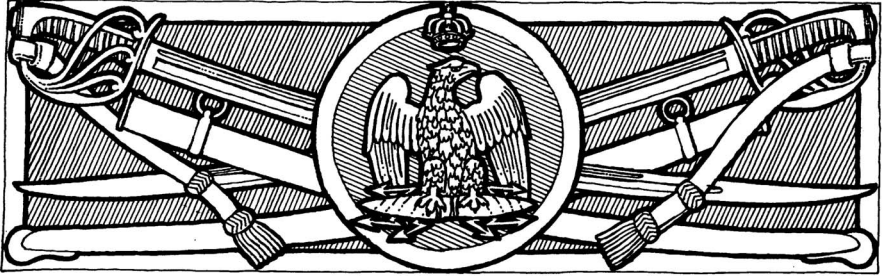
Celé to malé ženské stádečko se po mém příjezdu seběhlo a přijalo mne s takovou radostí a tolika něžnostmi, že jsem si od první chvíle k oné cestě blahopřál. Domníval jsem se, že můj pobyt bude jen krátký, a vskrytu litoval, že s těmi hodnými slečinkami, které mi dělaly pomyslení a přetahovaly se navzájem, aby mne mohly vodit za ruku, strávím jen málo času.

Matka zatím odcestovala ke strýci. Události se valily. Teror zaplavoval Francii krví. Ve Vendée a Bretani propukla občanská válka. Bylo nemyslitelné někam cestovat a matka, která chtěla v Rennes strávit dva nebo tři měsíce, tam zůstala několik let. Otec stále bojoval v Pyrenejích, ve Španělsku a schopnosti spolu s odvahou z něj učinily divizního generála. Já, který vstoupil do pensionátu na pár měsíců, v něm zůstal skoro tři roky a byly to roky štěstí kaleného jen vzpomínkou na rodiče, avšak dobré slečny Mongalviovy i jejich schovanky se chovaly o to laskavěji a zaháněly všechny moje chmury.

Později, když jsem po letech četl příběhy papouška Vert-Verta žijícího mezi salesiánkami v Nevers, řekl jsem si: „Takhle jsem se měl v pensionátu v Turenne!“ Rozmazlovaly mě stejně jako jeho. Měl jsem vše, co jsem si přál, nic jim pro mne nebylo dost dobré a krásné. Kypěl jsem zdravím. Byl jsem krev a mléko; stejně tak i ty, které mě objímaly!

Při radovánkách pod širým nebem, v nádherné zahradě, na loukách, vinicích, v křovinách, mě dívky zdobily květy, pak mě posadily a se zpěvem nosily na malých nosítkách posetých růžemi. Jindy se se mnou přetahovaly a nechávaly mě vždy vyhrát. Četly mi příběhy a zpívaly písně; předháněly se, která pro mne co udělá.

Vzpomínám si, jak slečna Mongalviová po zprávě o popravě Ludvíka XVI. nechala celý pensionát pokleknout a modlit se za klid duše ubohého krále. Kdyby se to vyneslo ven, znamenalo by to pro ni velké nesnáze, ale všechny chovanky už měly dost rozumu a já chápal, že se o tom nemá mluvit: nikdo zvenčí se nic nedozvěděl.



## *Kapitola třetí*

V onom příjemném azylu jsem zůstal až do listopadu 1793. Když mi táhlo na třináctý rok, dostal otec velení tábora, který se budoval u Toulouse. Využil pár volných dní, aby mne navštívil a urovnal věci, kterým se několik let nemohl věnovat. Vysedl v Turenne u jednoho přítele a spěchal do pensionátu. Měl na sobě generálskou uniformu s velikou šavlí, ostříhané nenapudrované vlasy a mohutné kníry, což jeho vzhled zcela změnilo od časů, kdy jsem ho vídal a kdy poklidně žil na zámku Larivière.

Už jsem se zmínil, že navzdory zmužilému a přísnému obličejí byl můj otec velice milý, zejména na děti, které měl velmi rád. Bouřlivě jsem ho uvítal a on mě zasypal něžnostmi. V Turenne strávil několik dní a těm dobrým paním Mongalviovým ze srdce děkoval za takřka mateřskou péči o mne, z otázek mně kladených však rychle poznal, že kromě slušné znalosti modliteb, litaní a nábožných písní se moje vzdělání omezuje jen na něco málo historie, geografie a pravopisu. Kromě toho se domníval, že ve dvanácti letech se již nesluší nechat mě v pensionátu mezi slečinkami, že musím dostat vzdělání soustavnější a obsáhlejší. Rozhodl se tedy vzít mě s sebou do Toulouse, kam už z Effiatu povolal i Adolpha, a oba nás dát do vojenské školy v Sorèze, jediného velkého zařízení toho druhu, které revoluční bouře nesmetla.

Objal jsem své mladé přítelkyně a rozloučil se. Vydali jsme se do Cressensacu, kde jsme se setkali s otcovým pobočníkem, kapitánem Gaultem. Zatímco vozu mazali kola, Spire, starý otcův sluha, který věděl, že pán chce cestovat dnem i nocí, sháňel jídlo a rovnal zavazadla. V té chvíli jsem spatřil něco zcela nového: dlouhá kolona složená z žandarmů, Národních gard a dobrovolníků vtáhla do Cressensacu s kapelou v čele. Nadchlo mě to, dosud jsem nic takového nespapřil: jen jsem nechtěl, proč ti vojáci obklopují něco kolem dvanácti povozů, v nichž byli usazeni staří pánové, dámy i děti, většinou se smutkem ve tváři. Ten obraz otce rozzuřil.

Odešel od okna, dlouhými kroky rázoval s pobočníkem, jemuž věřil; slyšel jsem, jak vykřikuje: „Ti mizerní členové Konventu zkazili revoluci, která se mohla tak povést! Tady odvlékají nevinné do vězení jen proto, že jsou šlechtici či příbuzní emigrantů! To je strašlivé!“

Pochopil jsem, co otec říkal, a začal stranu hrůzovlády, která pošpinila revoluci roku 1789, nenávidět.

Můžete snadno namítnout, proč můj otec dál sloužil vládě, kterou opovrhoval? Proč? Neboť měl za to, že vyhnat nepřítel z francouzského území je vždy čestnou záležitostí. Tím se vojáci nepodíleli na za teroru, který Konvent rozpoutal ve vnitrozemí.

Jednalo o šlechtické rodiny, které ráno sebrali z jejich zámků a vedli do vězení v Souilhacu. Byli to starci, ženy a děti, a já se ptal sám sebe, jaké nebezpečí ti ubožáci představují pro zemi, když jsem několik dětí zaslechl prosit o jídlo. Jedna dáma žádala národního gardistu, aby jí dovolil slézt a koupit jídlo; stroze ji odmítl, a když mu paní podávala peníze, obořil se na ni: „To si myslíte, že jsem jeden z vašich lokajů...?“ Hrubost mne znechutila a surovost se mě dotkla. Vzpomněl jsem si, že Spire uložil do kočárových kapes několik žemlí se zapečenými klobásami. Dvě jsem vzal, popošel k zajatým dětem a hodil jim je ve chvíli, kdy gardisti stáli zády. Matka i děti mi děkovaly tak výmluvnými gesty, že jsem se rozhodl podělit i zbylé vězně a postupně jsem odnesl všechny zásoby, které Spire sebral k ukojení našeho hladu na osmačtyřicet hodin další cesty do Toulouse.

Konečně jsme vyrazili, aniž měl Spire potuchy o rozdávání, které jsem právě skončil. Malí vězňové mi posílali hubičky, rodiče mne zdravili, sotva jsme však byli od zastávky sto metrů, otec, jenž od nechutného divadla pospíchal tak, že se ani v hostinci nechtěl najíst, pocítil hlad a požádal o jídlo. Spire ukázal na kapsy, do nichž potraviny dal. Otec a pan Gault prohledali celý vnitřek povozu a nic nenašli. Otec se na Spira rozhněval, a ten, z výšky svého kozlíku, přísahal při všech čertech, že povoz vybavil zásobami na dva dny. Byl jsem poněkud na rozpacích; kromě toho jsem nechtěl, aby byl ubohý Spire dál hubován, a tak jsem prozradil, co jsem provedl. Očekával jsem trochu pokárání za nedovolené jednání, otec mě však velice něžně objal a ještě po letech s pýchou mluvil o mém tehdejší chování. Proč vám to, mé děti, musím připomenout? Jsme šťastni při pomýšlení, že nás někdy pochválil někdo, koho jsme tak milovali a pak ztratili!

Z Cressensacu do Toulouse plnili cestu dobrovolníci, kteří zvesela a za zpěvu revolučních písní putovali k Pyrenejské armádě. Jejich pochodem jsem byl okouzlen a byl bych šťastný, kdybych tělesně netrpěl. Nikdy jsem tak dlouho vozem necestoval, a tak jsem měl během jízdy mořskou nemoc, což mého otce donutilo každou noc zastavovat, abych si odpočal. Přesto jsem do Toulouse dorazil velmi unaven; pohled na bratra, od něž jsem byl čtyři či pět let odloučen, mě však brzy uzdravil.

Otec jako divizní generál velící táboru v Miral u Toulouse měl právo na kvartýr a měšťanostové mu přidělili krásný palác de Rességuier, jehož majitel emigroval. Paní de Rességuier se synem se uchýlila do nejuvzdálenějších pokojů a otec nakázal, aby byly na její postavení brány ohledy co největší.

V domě mého otce bylo velmi rušno; každodenně přijímal společnost a musel mít veliké výdaje, protože ačkoliv jako divizní generál dostával osmnáct dávek od všeho a jeho pobočníci rovněž, nemohlo to stačit; bylo nutno nakupovat hromadu věcí. Ježto stát dával generálovi stejně jako pouhému podporučíkovi jen osm franků měsíčně v kovu a zbytek služného platil v assignátech, jejichž hodnota klesala den ode dne, i proto, že můj otec byl velkomyslný, zval řadu důstojníků z tábora, měl početné služebnictvo (tehdy se nazývalo však posluhou), osmnáct koní, kočáry, lóži v divadle atd., rozhazoval úspory nahromaděné ze zámku Larivière, a právě od nástupu do činné služby se jeho jmění začalo tenčit.

Přes atmosféru největšího teroru a navzdory tomu, že úcta k nadřazeným ve Francii velmi poklesla, takže to vypadalo, že dobré způsoby navždy vyhynuly, dokázal otec vzbudit u důstojníků, kteří jej navštěvovali, takovou vážnost, že v jeho salónu i u stolu vládla nejvybranější zdvořilost.

Mezi důstojníky sloužícími v táboře si otec dva oblíbil a zval je častěji než jiné.

Jeden, jménem Augereau, byl generálním adjutantem, tedy plukovníkem generálního štábu, druhým se stal Lannes, pouhý poručík granátníků v dobrovolnickém praporu z departementu Gers. Oba dosáhli hodností maršála císařství a já byl jejich pobočníkem.

Augereau tehdy po útěku z inkvizičního vězení v Lisabonu válčil ve Vendée, kde se vyznamenal odvahou a dobrým velením. Rozuměl taktice, vědě, kterou si osvojil v Prusku, kde dlouho sloužil v pěší gardě velkého Bedřicha; také se mu říkalo velký Prušák. Měl bezchybné vojenské vystupování, vždy v plném lesku, učesaný a bíle napudrovaný, s dlouhým copem, vysokými a lesknoucími se jezdeckými botami, a to vše mu dávalo dokonale vojenský vzhled. Jeho vzezření bylo o to pozoruhodnější, že v oněch časech francouzská armáda úpravností nevynikala, skládala se téměř výhradně z dobrovolníků nepřivykklých nošení uniformy a pramálo dbalých na čistotu. Nikdo se však neodvážil Augereauovi něco předhazovat, protože měl pověst velkého rváče, velice statečného, který si poradil i s pověstným Saint-Georgem, nejlepším šermířem Francie.

Řekl jsem, že Augereau byl dobrý taktik; otec jej pověřil vedením výcviku nových branců, z nichž se skládala větší část divize. Tyto prapory pocházely z Limousinska, z Auvergne, z basckých krajů, od Quercy, z Gers a Languedocu. Augereau je vyvířil velmi dobře, aniž by tušil, že tak činí k své budoucí slávě, neboť tyto jednotky podléhající mému otci vytvořily později proslulou divizi Augereau, která vykonala tak záslužné činy ve východních Pyrenejích a Itálii. Augereau přicházel k otci téměř každodenně, cítil, že si jej otec cení, a přilnul k němu přátelstvím, které nikdy nezapřel a jehož dobrodiní jsem po matčině smrti okusil.

Pokud jde o poručíka Lannese, byl to mladý a velice živý Gaskoňec, oduševnělý a velmi veselý, sice nevzdělaný a bez vychování, ale dychtivý do učení, což tehdy nebylo obvyklé. Stal se velice dobrým instruktorem a vzhledem ke své marnivosti přijímal s nezměrným potěšením pochvaly, jimiž ho otec po zásluze zahrnoval. Na oplátku rozmazloval Lannes generálovy děti, jak jen mohl.

Jednoho rána obdržel otec rozkaz zvednout miralský tábor a vést svou divizi

k armádnímu sboru generála Dugommiera, obléhajícího tehdy Toulon, jehož se Angličané překvapením zmocnili. Otec mi tehdy řekl, že v dívčím pensionátu se ne naučím to, co musím znát, že potřebuji důkladnější studia, a proto že mě doveze nazítří do vojenské koleje v Sorèze, kde už na mne a na bratra čekají. Ohromilo mě to...! Nemohl jsem uvěřit, zdálo se mi nemožné, že se už ke slečnám Mongalviovým a svým přítelkyním nevrátím.

Všude na silnicích bylo plno vojáků a děl, spěchajících na přehlídku před otcem do Castelnaudry. Podívaná, která by mě byla před pár dny potěšila, nemohla teď utišit mou bolest, neboť jsem bez přestání myslel jen na profesory, s nimiž jsem se měl setkat.

Nocovali jsme v Castelnaudry, kde se otec dozvěděl, že Angličané evakuovali Toulon (18. prosince 1793). Dostal rozkaz vydat se s divizí do východních Pyrenejí.<sup>6</sup> Rozhodl se odvézt nás nazítří do Sorèze, zůstat tam pár hodin a pak hned vyrazit k Perpignanu.

Za Castelnaudry nechal otec zastavit před pozoruhodným stromem, pod nímž vojska Ludvíka XIII. zajala po porážce spojenců Gastona Orléanského, vzbouřence proti vlastnímu bratrovi, konětabla de Montmorency.<sup>7</sup> Dal se s pobočníky na to téma do hovoru, jehož se zúčastnil i můj tehdy už vzdělaný bratr. Já měl jen velice mlhavé povědomí o povšechných dějinách Francie, neznal jsem žádné podrobnosti a poprvé jsem slyšel o bitvě u Castelnaudry, Gastonovi, vzpouře, zajetí a popravě konětabla de Montmorency. Věděl jsem velmi dobře, že se na mne otec neobrací s tématem, k němuž nemám co říci, dost jsem se zastyděl a dal otcovskému záměru poslat mě do koleje plně za pravdu. Moje lítost se tak změnila v odhodlání naučit se vše, co je třeba znát. Navzdory tomu mi bylo při pohledu na vysoké a ponuré klášterní zdi, do nichž jsem se měl uzavřít, těžko u srdce. Vstoupil jsem do ústavu stár jedenáct let a čtyři měsíce.



## *Kapitola čtvrtá*

Nadešla chvíle, kdy vám musím vylíčit ve zkratce minulost proslulé koleje v Sorèze tak, jak mi ji vyprávěl dom Abal, bývalý zástupce ředitele, kterého jsem za časů císařství v Paříži často vídal.

Za Ludvíka XV. se rozhodlo o vyhnání jezuitů z Francie a jejich zastánci prohlášovali, že nikdo jiný není schopen mladé lidi vychovávat. Tehdy chtěli benediktini, zjevně odpůrci jezuitů, dokázat opak, protože se ale nemínili přes vzdělanost a pracovitost proměnit na učitele, vybrali čtyři své kláštery a z nich udělali koleje. Mezi jinými se jednalo o Sorèze a Pontlevoy, v nichž shromáždili členy řádu s největšími pedagogickými vlohami, řadu let je cvičili a pak vyslali do jiných řádových klášterů. Novým kolejím se dařilo; zejména Sorèze vynikala a žáků přibývalo ze všech koutů, což vyžadovalo další profesory, a benediktini sáhli do nejvzdělanějších laických řad. Laici se usadili s rodinami v městečku, kde byl klášter, děti těch civilních profesorů byly vychovávány v klášteře zdarma jako externisté a později se staly líhni učitelů všech oborů. Dostatek učitelů a nevelká cena za hodiny přilákaly do Sorèze několik dívčích pensionátů a městečko proslulo tím, že od mužů a žen ze společnosti po prosté obchodníky tu byli lidé vzdělaní a uměnímilovní. Na několik let se tu usazovaly davy cizinců, zejména Angličanů, Španělů a Američanů, kteří tak mohli být u výchovy svých synů a dcer.

Benediktinský řád se skládal převážně z mírných lidí; stýkali se s okolím a přijímali návštěvy; byli oblíbeni, což jim po vypuknutí revoluce přineslo užitek. Ředitelem ústavu byl dom Despod, zasloužilý muž, který však odmítl složit od duchovenstva požadovaný občanský slib, odešel, několik let strávil v ústraní, až jej později Císař jmenoval jedním z hlavních univerzitních hodnostářů. Všichni ostatní benediktini se podřídili občanskému slibu: ředitelem se stal dom Ferlus, jeho zástupcem dom Abal, a kolej navzdory revolučním zmatkům fungovala, řídící se vy-



nikajícími zásadami, které jí dom Despod vštípil. Nakonec zákon nařídil sekularizaci mnichů, prodej jejich majetku a ústavu hrozil zánik. To už všichni významní muži v kraji byli absolventy Sorèze a přáli si, aby podobné vzdělání měli i jejich děti; obyvatelé města, dělníci i venkované ctili dobré řeholníky a chápali, že zničení koleje bude znamenat i úpadek okolí. Přiměli doma Ferluse, aby kolej koupil i s rozsáhlými majetky, které k ní patřily. Při dražbě nikdo nepřihazoval a ředitel se tedy za slušnou cenu stal majitelem kláštera i pozemků k němu náležejících. Poskytli mu v asig nátech půjčku, kterou splácel těžbou dřeva. Rozlehlé farmy poskytovaly kolejí obživu a dom Ferlus z nedostatku peněz platil externí profesory v naturáliích, což jim nesmírně vyhovovalo, protože tehdy ve Francii vládl hlad.

S majetkem, který se mu poštěstilo získat, zacházel dom Ferlus nanejvýš počestně. Mezi žáky měl stovku kreolů ze Saint-Dominga, Guadaloupu, Martiniku a dalších kolonií, kterým námořní válka a zejména černošské povstání zabránily být u rodičů. Dom Ferlus je všechny nechal u sebe. Když děti dospěly do mužného věku, zaměstnal je jako učitelské pomocníky a přidělil jim místa v nejrůznějších odvětvích správy. Když se později politický obzor vyjasnil, pomohlo direktorium a později císařství domu Ferlusovi v dobrém díle, které započal. Tak loajalita a lidskost toho obdivuhodného představeného rozmnožila dobrou pověst ústavu a zahájila jeho další rozkvět.

Po smrti doma Ferluse přešla kolej do rukou jeho bratra Raymonda Ferluse, muže neschopného, ženatého oratoriánského mnicha, špatného básníka, proslulého jen svou papírovou válkou s panem Baour-Lormianem. Když restaurace roku 1814 přivedla zpět jezuitu, kolej už upadala. Jezuité se chtěli pomstít zničením toho, co benediktini na troskách jejich řádu vybudovali. Univerzita, vedená abbé Frayssinousem, se k jezuitům přidala. Pan Raymond Ferlus nakonec kolej postoupil svému švagru panu Bernardovi, bývalému dělostřeleckému důstojníkovi, který býval mým spolužákem. Ten o vedení podobného ústavu nic nevěděl; navíc mu konkurovala řada dobrých kolejí a Sorèze den ode dne ztrácelo na významu, až se stalo jedním z nejprostřednějších výchovných ústavů.

Vracím se do časů, kdy jsem do Sorèze vstoupil. Vyprávěl jsem, jak dom Ferlus zachránil kolej před úpadkem a jak pod vedením toho osvíceného muže ústav zůstal jediným velkým zařízením, které revoluce nezlikvidovala. Mniši oblékli laický šat, titul občan nahradil titul dom. Kromě toho se v koleji, pokojně přežívající v ústraní Francie zmítané surovými třenicemi, ale nic podstatného nezměnilo. Říkám, nic podstatného se nezměnilo, protože učení šlo dál jako obvykle a řád vládl týž, bylo však zhola nemožné, aby vření zvenku nezavanulo i dovnitř koleje. Řekl bych, že dom Ferlus se choval jako obratný člověk, schvalující to, čemu nemohl zamezit. Zdi tedy pokryly republikánské citáty. Bylo zakázáno vyslovovat slovo pán. Do refektáře či na procházku šli chovanci jen za zpěvu Marseillaisy a dalších republikánských písní, často jsme slyšeli o úspěších našich armád, neboť Sorèze bylo před revolucí vojenskou školou, v níž se vyučovalo jízdě na koni, pořadové přípravě a opevňování. Několik nejstarších se zapsalo jako dobrovolníci, další si je přáli následovat a všechna mládež si osvojila, jak říkám, válečné mravy a ducha, což